

УДК 355.233.22/477/

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Зорій Я.Б., Шпанко М.А.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У статті проаналізовано основні особливості організації фізичної підготовки майбутніх офіцерів-запасу у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) та військово-навчальних підрозділах цивільних вищих навчальних закладів (ВНП ЦВНЗ); з урахуванням основних засад національної системи фізичної підготовки окреслено сучасні проблеми подальшого вдосконалення професійно-особистісної фізичної підготовки майбутніх офіцерів запасу для потреб Збройних сил та інших військових формувань України. Зокрема, фізична підготовка особового складу розглядається як важливий засіб постійного вдосконалення фізичних якостей, поліпшення функціональних можливостей організму, формування професійних умінь та навичок фахівців. Важливим з точки зору вирішення цього завдання є ефективне вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх офіцерів, забезпечення належних умов для систематичних самостійних занять з різних видів професійної підготовки, зокрема й фізичної. Загалом констатуємо, що у зв'язку з тим, що у сучасних умовах служба у Збройних Силах та інших військових формуваннях України пов'язана з великими фізичними та психоемоційними навантаженнями, відповідно, особливої уваги потребує належна організація фізичної підготовки майбутніх фахівців, пошук сучасних ефективних шляхів та засобів організації навчального процесу у навчальних закладах з метою формування готовності майбутніх офіцерів до фізичного самовдосконалення.

Ключові слова: фізична культура, фізична підготовка, фізичне самовдосконалення, формування професійно-особистісних якостей, майбутні офіцери запасу.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Удосконалення системи військово-професійної освіти є найважливішою частиною реформи Збройних Сил та інших військових формувань України.

Однією із її складових є підготовка громадян за програмою офіцерів запасу у ВВНЗ (ВНП ЦВНЗ). Одну з ключових ролей у цьому процесі мала б відігравати фізична підготовка майбутніх військових фахівців, спрямована на формування в них всебічної готовності до виконання специфічних завдань військової служби. Однак сьогодні система фізичної підготовки майбутніх офіцерів запасу практично не відповідає цим вимогам.

Забезпечення необхідного рівня фізичного розвитку є одним з найбільш важливих складових компонентів індивідуально-професійної підготовки офіцерського складу і, зокрема, офіцерів запасу. Безперечно, це сприяє вдосконаленню їхніх особистісних, військово-професійних якостей, дозволяє суттєво зменшити негативний вплив стресорів сучасної навчально-бойової, а в останні роки – й реальної бойової діяльності. Вирішення цього надважливого завдання безпосередньо залежить від реального вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх офіцерів, від ступеня забезпечення їм належних умов для систематичних самостійних занять з різних видів професійної підготовки, зокрема й фізичної.

Метою статті є розгляд проблеми збереження і подальшого розвитку в державі належних умов (в першу чергу – в системі вищих навчальних закладів) для фізичного розвитку й удосконалення молоді, в першу чергу – для громадян, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливість організації військової фізичної підготовки та фізичного вдосконалення як окремих військовослужбовців, так і військових колективів (підрозділів) була і є предметом уваги українських педагогів протягом тривалого часу.

Засновником української педагогічної теорії фізичної підготовки та виховання можна вважати К. Ушинського. Визначний педагог підкреслював, що фізичний розвиток є складовою частиною гармонійного розвитку людини. К. Ушинський вважав, що необхідно створити такі умови життя, праці й навчання дітей, які сприяли б їх фізичному розвитку, починаючи з раннього віку [1]. Серед важливих чинників фізичного розвитку К. Ушинський називав належне харчування, сон, відповідний режим вдома і в школі; фізичну працю на свіжому повітрі; медичний нагляд; гімнастичні вправи та ігри; створення гігієнічних умов життя і праці; використання природних чинників (повітря, води) тощо [2]. Спробу наукового аналізу зазначених компонентів системи фізичної підготовки здійснили у своїх науково-методичних працях такі учені, як І. Боберський, О. Бутовський, С. Гайдучок, С. Левицький, В. Лаврівський, О. Тисовський, П. Франко [3] та ін. Зокрема безперечно цікавими і важливими є мемуарно-історичні та педагогічні праці С. Гайдучка. Це насамперед «Вплив фізичного виховання на вдачу нашої молоді», «Півстоліття сокільських видань», «Фізичне виховання українського народу» та ін.

Окрему працю проблемам фізичної підготовки присвятив Г. Ващенко. Це робота «Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру» (Мюнхен, 1956 р.). У ній вчений аналізує особливості систем фізичного виховання різних країн та різних епох та на цій основі формулює найважливіші засади української системи фізичного виховання. На основі аналізу досвіду минулого, що стосується фізичного виховання, Г. Ващенко визначає, що тіловиховання – це не окрема галузь формування людської особистості, а його органічна частина, яка міцно поєднана з вихованням розумовим, моральним, естетичним. Загалом можна стверджувати, що саме І. Боберський, Г. Ващенко, С. Гайдучок, Е. Жарський, О. Тисовський та ін. стали визначними теоретиками тіловихо-

вання, праці яких сприяли виокремленню фізичного виховання в окрему дисципліну. Ці учені розробили концептуальні засади національної школи тіловиховання [1]. З радянського періоду української історії варто назвати насамперед праці видатних українських педагогів А. Макаренка та В. Сухомлинського. Зокрема А. Макаренко надавав великого значення формуванню фізично сильної, вольової, дисциплінованої особистості. Хоча А. Макаренко не був фахівцем з фізичної підготовки, але багато зробив для організації фізичної підготовки молоді. На його думку, для зміцнення здоров'я вихованців важливе значення мають заняття фізичними вправами на відкритому повітрі, протягом усього року, прогулянки, екскурсії, походи, туризм [1]. Великий внесок у розвиток теорії фізичної підготовки зробив В. Сухомлинський. Він вважав, що «добре, міцне здоров'я, відчуття повноти, невичерпності фізичних сил – дуже важлива умова життєрадісного світосприймання, оптимізму, готовності долати труднощі. Духовне життя людини – її інтелектуальний розвиток, мислення, пам'ять, увага, уява, почуття, воля – великою мірою залежить від «гри» її фізичних сил» [4, с. 192–193]. Для забезпечення здоров'я, гармонійного розвитку молоді, на думку визначного педагога, необхідно звертати увагу на правильну організацію трудової діяльності та відпочинку молоді як вдома, так і в школі. В. Сухомлинський підкреслює, що учні повинні знати, що людина повинна займатися гімнастикою і спортом не обов'язково для досягнення успіху в змаганні, а для досягнення фізичної досконалості [3, с. 195].

Дослідження з проблем організації фізичної підготовки продовжувалися і зі здобуттям Україною незалежності. У цей період вивчено історичні аспекти організації фізичної підготовки (О. Вацеба, Є. Приступа, А. Цьось, А. Окопний). Особливості фізичного виховання і спортивного руху в Західній Україні з початку 30-х рр. XIX ст. до 1939 р. вивчав Б. Трофим'як [5]. Цікавим і повчальним є дослідження Я. Тимчака (про військово-фізичну підготовку в Україні у IX–XVIII ст.).

Загальні питання підготовки майбутніх офіцерів до професійної діяльності розглядаються в працях Т. Бунєєва, І. Грязнова, О. Пономаренка, О. Діденка, Д. Іщенко, С. Морозова, С. Сінкевича та ін. Проблеми відбору змісту й організації фізичної підготовки майбутніх офіцерів присвячені дослідження В. Антонця, О. Багаса, І. Маріонди, А. Мельнікова, О. Мозолева, І. Пісцова, В. Пліска, О. Фігури, О. Швеця та ін.

Питання подальшого вдосконалення спеціальної фізичної підготовки у Збройних силах та інших військових формуваннях України розглядають у своїх наукових працях В. Гаврилін, І. Закорко, О. Зарічанський, Л. Ішичкіна, А. Луцка, Ю. Сергієнко, О. Старчук, О. Шалєпа, Г. Яворська та ін. Дослідники розглядають фізичну підготовку особового складу як важливий засіб розвитку і постійного вдосконалення фізичних якостей, поліпшення фізичного розвитку, функціональних можливостей організму, формування професійних умінь та навичок фахівців [1].

Разом з тим, в працях науковців недостатньо висвітлено особливості загальної та професійно-

особистісної фізичної підготовки майбутніх офіцерів запасу.

Загалом, учені одностайні щодо того, що у зв'язку з тим, що у сучасних умовах служба у Збройних силах та інших військових формуваннях України пов'язана з великими фізичними та психоемоційними навантаженнями, особливої уваги потребує належна організація фізичної підготовки майбутніх фахівців, пошук сучасних ефективних шляхів та засобів організації навчального процесу у навчальних закладах з метою формування готовності майбутніх офіцерів до фізичного самовдосконалення.

Зв'язок між рівнем фізичної підготовки й ефективністю виконання офіцерами завдань військово-професійної діяльності є актуальним і абсолютно очевидним, особливо в сучасних умовах, коли від загально-фізичних кондицій та морально-психологічної стійкості офіцерського складу залежить не лише виконання бойового завдання, а й життя і здоров'я підлеглих військовослужбовців. Саме тому, вчені розглядають фізичну підготовку майбутніх військових фахівців як важливий фактор їхнього особистісно-професійного становлення, що є не тільки природним, але й соціально обумовленим процесом розвитку основних і спеціальних фізичних якостей, військово-прикладних навичок та забезпечує успішність виконання обов'язків відповідно до професійного призначення [1].

В окресленому аспекті суттєвим моментом, на нашу думку, виступають концептуальні підходи держави щодо навчання громадян за програмою офіцерів запасу в ВВНЗ та ВНП ЦВНЗ в частині, що стосуються безпосереднього планування зазначеної підготовки. Адже, у програмі підготовки майбутнього офіцера запасу не передбачено жодної години на дисципліну «фізичне виховання». Програма містить чотири розділи: «загальновійськова підготовка», «тактична і тактико-спеціальна підготовка», «методика роботи з особовим складом» та «військово-технічна та військово-спеціальна підготовка» з чітким переліком окремих навчальних дисциплін відповідно до військово-облікової спеціальності, за якою здійснюється військове навчання. Тобто, навички загальної рухової активності та спеціальні фізичні уміння і навички повинні формуватися саме на заняттях з фізичного виховання, які повинні були би бути обов'язковими для студентів ВНЗ усіх рівнів акредитації.

Актуальність досліджуваної проблеми підсилюється низкою суперечностей у навчально-виховному процесі ВВНЗ, а особливо – цивільних ВНЗ: між зростаючим рівнем вимог до фізичної підготовленості військовослужбовців (офіцерів – в першу чергу) і реальним рівнем їхньої готовності до виконання службово-професійних завдань; між потребою в фізично підготовленому контингенті призовної молоді та різким зниженням частки годин у навчальних планах ЦВНЗ, щодо занять з фізичного виховання; між потребою в посиленні практичної спрямованості фізичної підготовки на основі особистісно-орієнтованого підходу і можливостями ВВНЗ (ЦВНЗ) в створенні належних умов для індивідуалізації навчального процесу з фізичного виховання.

В зазначеному аспекті як мінімум нелогічним виглядає позиція Міністерства освіти і на-

уки України, яке, за мовчазного споглядання з боку Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних сил України практично ліквідувало обов'язкову складову навчального процесу у вищих навчальних закладах – «фізичне виховання», перевівши його в площину так званого «вільного вибору». Особливо незрозумілим виглядає таке рішення на тлі подій, які з 2014 року відбуваються в Україні. Крім того, стан спортивної матеріально-технічної бази в переважній більшості ВНЗ «м'яко кажучи», бажає кращого, а індивідуальні (точніше – безконтрольні) заняття на цих фізично, технічно і морально застарілих спортивних базах стає просто небезпечним для життя і здоров'я, тих, хто там займається.

Не можна забувати, що філософсько-антропологічний ракурс розглядає у феномені «людина» сполучення трьох компонентів: духовного, соціального й фізичного, що в онтологічному плані можна представити як відповідні групи якостей людини, які у свою чергу формуються за рахунок освоєння й перетворення елементів культури, соціуму, природи [6, с. 100].

Характеристики вище наведених компонентів традиційно представляються в ціннісно-нормативній і технологічній площині, які формуються в процесі освоєння й перетворення елементів культури, соціуму й природи, що з погляду сучасної освітньої практики і виступають основними стратегіями розвитку.

Фізичний розвиток, як одне з складових завдань освіти, передбачає високий рівень розвитку фізичної культури людини й суспільства, забезпечуючи тим самим більш ефективно протистояння несприятливим умовам зовнішнього середовища і труднощам, які пов'язані зі змінами у суспільстві [7, с. 111].

Але, як зазначається в дослідженнях науковців [Ю. Антошківа; В. Бойко; Ю. Бородіна; В. Пліско, та ін.], сформована система фізичної підготовки й виховання у вищих навчальних закладах не здатна вирішувати поставлені завдання. Крім того, на думку тих же авторів, рівень психофізичної підготовленості тих, хто навчається, знижується, що обумовлено, з одного боку, різким підвищенням інформаційних та емоційних навантажень, які призводять до значного погіршення психічного самопочуття, підвищення тривожності й відчуженості людини, з іншого боку, недостатнім рівнем технологічної забезпеченості навчально-виховного процесу у ВНЗ, що не дає можливості суб'єктові переборювати стресові ситуації [8, с. 13].

Дослідники розглядають причини неоптимального функціонування цієї галузі освіти у двох площинах. Перша – це низька організація вивчення спеціальної навчальної дисципліни «Фізична підготовка» у ВНЗ та «Фізичне виховання» – у ЦВНЗ внаслідок таких причин: низька забезпеченість спортивними спорудами, спортінвентарем, недостатньо високий рівень компетентності й наукової кваліфікації виклада-

чів. Друга причина має більш загальний характер і знаходить вираз у тому, що в педагогіці до цього часу не знайдено справжньої суті фізичної підготовки, не сформульовано її цінностей і цілей в комплексній системі інтелектуального, морального й тілесно-фізичного розвитку людини.

Названі вище чинники загальнотеоретичного характеру породжують проблеми часткового характеру. Наочним прикладом служить «протистояння» культурологів, дослідження яких ігнорують фізичну культуру із акцентуванням уваги на соціокультурних аспектах особистості, й залишають поза увагою соматопсихічну її сторону, і, навпаки, фахівці в галузі фізичної підготовки звертають увагу на соматопсихічну, без урахування соціокультурної сторони.

Усе це негативним чином відбивається на цілісному сприйнятті категорії «людина» і, як наслідок, призводить до значних недоліків в організації педагогічного процесу в системі вищої освіти загалом і військової вищої освіти, зокрема.

Таким чином, ми дійшли висновків, що: по-перше, на сучасному етапі фізична підготовка відіграє важливу роль у розвитку професійних якостей офіцерського складу Збройних Сил та інших військових формувань України. Багато вчених розглядають як найважливіше завдання фізичної підготовки фізичну та психологічну спроможність офіцерського складу ефективно управляти підрозділами при виконанні навчально-бойових завдань та в умовах реального бою.

По-друге, час, що виділяється на планові заняття з фізичної підготовки (фізичного виховання) у цивільному ВНЗ, не дозволяє вирішити повною мірою питання спрямованого розвитку спеціальних фізичних якостей, які б могли реально стати у пригоді майбутнім офіцерам – командирам і вихователям.

По-третє, чинна нормативна система з фізичного виховання у ВНЗ не стимулює до вдосконалення фізичних якостей через низькі нормативи з фізичної підготовленості та відсутність взаємозв'язку зі спортивною підготовленістю, особливо на старших курсах, де зазначені заняття взагалі не плануються і, відповідно, не проводяться.

По-четверте, ефективність функціонування системи фізичної підготовки громадян, які навчаються у ВНЗ за програмою офіцерів запасу залежить від таких чинників: рівня фізичної підготовленості молодого поповнення; стану матеріально-технічної бази закладу; ієрархії фізичного виховання в системі інших навчальних дисциплін; матеріальних та фінансових ресурсів, що виділяються на її організацію і проведення; професіоналізму науково-педагогічних працівників.

Вирішення порушених у статті проблем та розв'язання окреслених суперечностей, безсумнівно, дозволить покращити стан професійно-особистісної фізичної підготовки майбутніх офіцерів запасу, як об'єктивно надважливої складової їх військово-професійної майстерності і підготовленості.

Список літератури:

1. Гнидюк О. П., Діденко О. В. Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до фізичного самовдосконалення як педагогічна проблема // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2015. Випуск 2.
2. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання / К. Д. Ушинський // Історія педагогіки України. – Кіровоград, 1998. – С. 121–153.
3. Підручник шведської руханки // для народних і середніх шкіл. (На основі підручника Л. Н. Теренгена) / зладив П. Франко – Львів, 1924. – 352 с.
4. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: в 5 т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т. 1. – 654 с.
5. Трофим'як Б. Є. Гімнастично-спортивні організації в національно- визвольному русі Галичини (друга пол. XIX ст. – перша пол. XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Б. Є. Трофим'як; НАН України. Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича.
6. Загвязинский В. И. Теория обучения: современная интерпретация: учеб. пособ. / В. И. Загвязинский. – М.: Издат.центр «Академия», 2001. – 192 с.
7. Бака М. М. Фізичне і військово-патріотичне виховання молоді: навч.-метод. посіб. [для викл. фіз. виховання] / М. М. Бака, В. П. Корж. – К.: Книга пам'яті України, 2001. – 464 с.
8. Маріонда І. І. Професійно-особистісна фізична підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. І. Маріонда. – Хмельницький, 2011. – 202 с.

Зорий Я.Б., Шпанко Н.А.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЛИЧНОСТНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ ЗАПАСА В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ УКРАИНЫ

Аннотация

В статье проанализированы основные особенности организации физической подготовки будущих офицеров запаса в высших военных учебных заведениях (ВУЗах) и военно-учебных подразделениях гражданских высших учебных заведений (ВУП ГВУЗ). Современные проблемы дальнейшего совершенствования профессионально-личностной физической подготовки будущих офицеров запаса для Вооружённых сил и других военных формирований Украины обозначены с учётом основных принципов национальной системы физической подготовки. В частности, физическая подготовка личного состава рассматривается как важное средство совершенствования физических качеств, улучшение функциональных возможностей организма, формирования профессиональных умений и навыков специалистов. Для этого необходимо эффективно совершенствовать систему профессиональной подготовки будущих офицеров, обеспечить надлежащие условия для систематических самостоятельных занятий по различным видам профессиональной подготовки, в том числе и физической. Можно констатировать, что в современных условиях служба в Вооружённых Силах и других воинских формированиях Украины связана с большими физическими и психоэмоциональными нагрузками, что требует особого внимания к надлежащей организации физической подготовки будущих специалистов, поиска современных эффективных путей и средств организации учебного процесса в учебных заведениях, с целью формирования готовности будущих офицеров к физическому самосовершенствованию.

Ключевые слова: физическая культура, физическая подготовка, физическое самосовершенствование, формирование профессионально-личностных качеств, будущие офицеры запаса.

Zoriy Ya.B., Shpanko M.A.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

CHARACTERISTICS OF ROTC CADETS' (WOULD-BE RESERVE OFFICERS) PROFESSIONAL AND PERSONAL DEVELOPMENT TRAINING IN UKRAINE'S HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Summary

The body of the article goes on to discuss the problem of characteristics of ROTC cadets' (would-be Reserve Officers) professional and personal development training in Ukraine's Higher Education Institutions (HEIs) and military training departments or ROTC of Civilian Higher Educational Institutions (CHEIs) in regard of bringing military education content into conformity with state standards of higher education and the requirements of Forces. The noteworthy point is also to better use the nation's scientific and research achievements in order to improve the level of training of Reserve Officers. If to analyze more precisely, it's required that ROTC cadets (would-be Reserve Officers) should mandatory participate in organized physical fitness training to further develop and self-perfect mentally, morally, and physically to assume the highest responsibilities of command, citizenship, and government. It is worth mentioning cadets' developing physical capacity is an avenue for improvement their academic and physical performance. It goes beyond identifying the skills and competences involved, a ROTC cadet as a personality, striving for self-development and self-improvement, experiences a considerable impact of drastic changes in terms of the contemporary higher education organizational reforming. Accordingly, ROTC in CHEIs should continue to work for the development of experts (officers in the reserve) and prepare them for the Armed Forces and other military formations, as well as special purpose law enforcement agencies of Ukraine for performing their future responsibilities during training and – after training – to more quickly adapt to the new position.

Keywords: Physical Education/culture, organized physical fitness training, physical self-perfection, professional and personal development, Reserve Officers.